

Joanna Kulska

*Sprawozdanie
z międzynarodowej konferencji
„Perspektywy dla świata wolnego od broni
nuklearnej i integralnego rozbrojenia”*

Watykan, 10–11.11.2017 r.

W dniach 10 i 11 listopada 2017 r. odbywała się w Watykanie międzynarodowa konferencja poświęcona zagadnieniu rozbrojenia nuklearnego zatytułowana „Perspectives for a World Free from Nuclear Weapons and for Integral Disarmament”. Konferencja została zorganizowana przez nową dykasterię papieską utworzoną przez papieża Franciszka, tj. Dykasterię ds. Promowania Integralnego Rozwoju Ludzkiego. W konferencji wzięło udział 350 uczestników z całego świata, wśród nich reprezentanci różnych organizacji społeczeństwa obywatelskiego, przedstawiciele podmiotów religijnych, państw, organizacji międzynarodowych oraz świata nauki.

W czasie dwudniowych obrad zorganizowanych na terenie Państwa-Miasta Watykan dyskutowana była kwestia konieczności poszerzenia międzynarodowej debaty na temat zagrożeń związanych z istnieniem i proliferacją broni nuklearnej. Konferencja zbiegła się w czasie z realizowaną w okresie kilku ostatnich lat na forum ONZ inicjatywą dotyczącą przyjęcia konwencji o całkowitym zakazie broni nuklearnej. Konwencja ta, będącą efektem intensywnych zabiegów dyplomatycznych Stolicy Apostolskiej oraz wielu organizacji pozarządowych, została przyjęta w lipcu 2017. Stolica Apostolska jest jednym z pierwszych państw, które konwencję dotychczas ratyfikowały.

Podczas konferencji swoje wystąpienia zaprezentowali wybitni specjaliści zajmujący się problematyką broni nuklearnej oraz przedstawiciele organizacji zaangażowanych w jej zwalczanie, ale również innych podmiotów rządowych i pozarządowych działających

na rzecz budowania pokoju. Wśród mówców znalazło się siedmiu laureatów Pokojowej Nagrody Nobla, w tym Pokojowej Nagrody Nobla za rok 2017.

Utworzenie w 2017 decyzją papieża Franciszka Dykasterii ds. Promowania Integralnego Rozwoju Ludzkiego zbiegło się w czasie z 50. rocznicą ogłoszenia jednej z najbardziej znanych i najszerzej dyskutowanych encyklik papieża Pawła VI *Populorum progressio* (26 marca 1967). Papież Paweł VI zaprezentował w niej chrześcijańską wizję osoby ludzkiej, wprowadzając jednocześnie koncepcję „integralnego rozwoju ludzkiego” oraz wskazując na podstawowy związek zachodzący między rozwojem i pokojem. Zgodnie z założeniami konferencja miała służyć przypomnieniu tej kluczowej idei wzbogaconej o nowy element integralnego rozbrojenia, a w szczególności rozbrojenia nuklearnego. Rozbrojenie zostało tu powiązane bezpośrednio z koniecznością podejmowania działań na rzecz wyeliminowania przemocy u samych jej źródeł, czyli w kształtowaniu postaw sprzyjających poszukiwaniu pokoju, dobra i sprawiedliwości przez każdą jednostkę oraz całą ludzkość. Przywołano w tym kontekście przeświadczenie, że rozbrojenie nie odnosi się wyłącznie do państw, ale do każdej osoby, która dokonując osobistego „rozbrojenia serca” powinna realizować rolę „budowniczego pokoju” [Dicastery for Promoting Integral Human Development 2017:7].

Podczas sesji wprowadzającej prefekt Dykasterii ds. Promowania Integralnego Rozwoju Ludzkiego kardynał Peter K.A. Turkson podkreślił, że ostatnim czasie niebezpieczeństwo wybuchu konfliktu z udziałem broni nuklearnej wzrosło do rozmiarów nienotowanych od czasu kubańskiego kryzysu raketowego w 1962 roku stając się problemem globalnym, który dotyczy zarówno współczesnych, jak i przyszłych pokoleń. Podkreślił, że decyzje podejmowane w tej kwestii w najbliższych miesiącach i latach, będą miały kluczowe znaczenie dla przyszłości planety. Wskazał jednocześnie, że o ile całkowicie zrozumieliśmy jest dążenie do zapewnienia poczucia bezpieczeństwa, co jest podstawową ludzką potrzebą, całkowicie błędnym jest opieranie owego bezpieczeństwa na proliferacji broni masowej zagłady, w tym w szczególności broni nuklearnej. Takie podejście nie tylko nie prowadzi do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa, ale przyczynia się co zmniejszania finansowych możliwości rozwiązywania problemów, które stanowią zagrożenie dla pokoju w dłuższej perspektywie, takich jak zdrowie, tworzenie nowych miejsc pracy, czy troska o środowisko. Prawdziwe bezpieczeństwo nie jest uzależnione od rozmiaru armii, czy poziomu uzbrojenia, ale od możliwości spełnienia podstawowych ludzkich potrzeb w zakresie żywienia, zamieszkania, opieki medycznej, zatrudnienia i ludzkiej godności, środowiska naturalnego i wreszcie budowania relacji międzyludzkich opartych na wzajemnej serdeczności i trosce. Nauczanie Kościoła w odniesieniu do owych relacji, rozwinięte w encyklice *Laudato si'* przez papieża Franciszka, zostało zawarte już w przełomowej encyklice *Pacem in terris*

papieża Jana XXIII, który w erze zagrożenia nuklearnego wywołanego kubańskim kryzysem raketowym wskazywał na konieczność koegzystencji i dążeniu do dobra wspólnego na różnych poziomach, od wspólnotowego, poprzez narodowy i międzynarodowy. W związku z napięciami, które dotyczą zarówno relacji między państwami dysponującymi bronią nuklearną, jak i między państwami, które dążą do jej posiadania i ją posiadają, koniecznością jest rozwijanie inkluzywnego dialogu, w który zaangażują się narody, wspólnoty oraz eksperci z różnych dziedzin [Turkson 2017: 1-5].

Problemem trwałości pokoju opartego na strachu i braku zaufania zajął się również Sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej kardynał Pietro Parolin. Nawiązał w tym kontekście do koncepcji równowagi sił, która, jak podkreślił, nie jest koncepcją właściwą i wystarczającą do budowania prawdziwie bezpiecznego świata. W jego wystąpieniu szczególny akcent został położony na kwestie edukacji i zaangażowania w promowanie kultury ludzkiej godności. Nawiązując do encykliki *Laudato si'* wskazywał na znaczenie teologii integralnej i podkreślany przez papieża Franciszka aspekt „powiązania wszystkiego”. Jako niezbędne do zrealizowania tej wizji uznał „struktury zaufania”, które są kreowane w procesie dialogu będącego podstawowym instrumentem ich tworzenia. 50. rocznica encykliki *Populorum progressio* stanowi w tym kontekście zobowiązanie do zredefiniowania priorytetów i wprowadzenia do szerokiego międzynarodowego dyskursu refleksji papieża Pawła VI na temat integralnego rozwoju, nawet jeśli wydaje się ona nierealistyczna lub wręcz utopijna [Parolin 2017].

W gronie kolejnych mówców, którzy zabrali głos podczas pierwszej sesji konferencji, znaleźli się przedstawiciele organizacji międzynarodowych oraz pierwszy z grona laureatów Pokojowej Nagrody Nobla Muhammad Yunus. Zwrócił on uwagę na coraz bardziej negatywny kierunek rozwoju polityki międzynarodowej nazywając ją „szaleństwem”, zarówno w kontekście arsenału broni nuklearnej, jaki pozostaje w posiadaniu państw atomowych, jak i w kontekście opartego na odrzuceniu godności ludzkiej kierunku rozwoju ekonomicznego współczesnego świata. Reprezentujący Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża dr Francois Bugnion wyraził wdzięczność dla Stolicy Apostolskiej za tak intensywne włączenie się w międzynarodową debatę na temat rozbrojenia nuklearnego podkreślając, że aktywność ta stanowi wysoce pożądaną krok w kierunku działań, które muszą być podjęte właśnie teraz. Jak się wyraził, ryzyko jest zbyt duże, a niebezpieczeństwo zbyt realne. O kluczowej roli Stolicy Apostolskiej w dyskusji na temat rozbrojenia nuklearnego, w tym w szczególności o roli papieża Franciszka, mówiła w swoim wystąpieniu również Izumi Nakamitsu pełniąca funkcję Wysokiego Przedstawiciela Narodów Zjednoczonych ds. Rozbrojenia. Podkreśliła ona wagę słów papieża Franciszka wskazującego, że prawo

i etyka oparte na groźbie stanowią wewnętrzną sprzeczność. Wyraziła też pogląd, że pomimo postrzegania idei rozbrojenia za utopijną nie ulega kwestii, że rozbrojenie jest dyplomatycznym kluczem do pokoju. Przytoczyła również opinię papieża, że ze względu na niewiedzę odnośnie efektów użycia nowych technologii w zakresie zbrojeń, a w szczególności efektów ich łączenia, konieczne jest pragmatyczne podejście polegające na dążeniu do wyeliminowania tego rodzaju niepewności.

Kluczowym momentem dwudniowego spotkania było przemówienie papieża Franciszka do uczestników konferencji, w którym wskazał on na problem rozbrojenia nuklearnego jako na element szerszego spektrum wyzwań politycznych charakteryzujących współczesną scenę międzynarodową. Mówiąc o klimacie niestabilności i skonfliktowania papież zwrócił uwagę na fakt, że temat konferencji może budzić pesymizm oraz wydawać się bardzo odległym i niemożliwym do osiągnięcia ze względu na postępujący wzrost zbrojeń, a co za tym idzie kosztów, które te zbrojenia oznaczają. W rezultacie, jak zauważył, najbardziej poważne zagadnienia trapiące ludzkość, takie jak walka z biedą, promowanie pokoju, podejmowanie projektów edukacyjnych, ekologicznych czy zdrowotnych, czy wreszcie rozwój praw człowieka, stają się problemami o drugorzędnym znaczeniu.

Podnosząc w swoim wystąpieniu zarówno problem przypadkowego użycia broni nuklearnej, jak i groźby jej użycia i wreszcie samego jej posiadania, Franciszek wskazał na konieczność jej całkowitego potępienia. Jej istnienie służy umacnianiu mentalności strachu (mentality of fear), która wpływa nie tylko na skonfliktowane strony, ale na całą ludzkość. Jak zauważył stosunki międzynarodowe nie mogą być zależne od siły militarnej, wzajemnego zastraszania i prześcigania się w zasobach posiadanej broni. Papież podkreślił, że broń masowej zagłady, w tym w szczególności broń nuklearna kreuje jedynie fałszywe poczucie bezpieczeństwa (false sense of security). Pokojowa koegzystencja między narodami nie może być budowana na takim fałszywym poczuciu bezpieczeństwa, ale na etyce solidarności. Papież podkreślił, że w dobie wyzwań współczesnej geopolityki, takich jak terroryzm czy wojny asymetryczne, broń zagrażająca całej ludzkości jest bezsensowna z taktycznego punktu widzenia.

W swoim przemówieniu papież podkreślił historyczne znaczenie głosowania na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych, podczas którego większość członków społeczności międzynarodowej uznała broń nuklearną nie tylko za niemoralną, ale też za bezprawną. Co ważne, głosowanie to było efektem „inicjatywy humanitarnej” (humanitarian initiative) zgłoszonej przez koalicję zawartą między społeczeństwem obywatelskim, państwami, organizacjami międzynarodowymi, kościołami, badaczami i grupami ekspertów. Tę inicjatywę papież określił jako „światło nadziei w naszym rozhukanym świecie” [Franciszek 2017].

Kolejne sesje konferencji poświęcone były zagadnieniom perspektyw dla świata wolnego od broni nuklearnej (sesja 2), perspektyw integralnego rozbrojenia (sesja 3), roli Kościoła, społeczeństwa obywatelskiego i organizacji międzynarodowych (sesja 4) oraz aspektem geopolitycznym i konsekwencjom humanitarnym użycia broni jądrowej (sesja 5). Głos zabierali ambasadorowie państw akredytowani przy Stolicy Apostolskiej, przedstawiciele świata akademickiego oraz organizacji rządowych i pozarządowych, takich jak ONZ, NATO, PAX, Wspólnota Świętego Idziego. Szczególna rola przypadła w tym gronie aktywistom działającym na rzecz rozbrojenia nuklearnego. Hibakusha, czyli ofiary ataku atomowego na Hiroszimę i Nagasaki, byli reprezentowani przez Masako Wada, która w poruszającym przemówieniu opowiedziała zebranych o doświadczeniach setek tysięcy ofiar ocalałych w Hiroszimie i Nagasaki.

W gronie organizacji, których przedstawiciele zaprezentowali swoje wystąpienia, znalazła się Międzynarodowa Kampania na rzecz Zniesienia Broni Nuklearnej (ICAN-International Campaign to Abolish Nuclear Weapons) - Laureat Pokojowej Nagrody Nobla za rok 2017. ICAN stanowiącą koalicję organizacji pozarządowych z ponad stu krajów domagających się zakazu broni jądrowej, była reprezentowana przez Beatrice Fihn, która w przekonującym przemówieniu podkreślała kluczową rolę Stolicy Apostolskiej i jej moralnego przywództwa w skali świata. Beatrice Fihn wskazała, że Stolica Apostolska była jednym z podmiotów najbardziej aktywnych i zaangażowanych w przyjęcie na forum ONZ w lipcu 2017 Traktatu w sprawie Zakazu Broni Nuklearnej, a papież Franciszek jest pierwszym papieżem w historii, który stanowczo potępił broń nuklearną i zakwestionował stabilizację opartą na strachu. Zwróciła uwagę, że przesłanie papieża do uczestników konferencji nie ma jedynie wymiaru normatywnego, ale jest wezwaniem do działania. Podkreśliła jednocześnie, że tego wezwania nie należy taktować jako idealistycznej wizji, ponieważ w istocie większość krajów świata nie posiada broni nuklearnej, co nie uniemożliwia im istnienia i funkcjonowania. Jako kluczowy kierunek działań, które mają doprowadzić do całkowitej eliminacji broni nuklearnej Beatrice Fihn wskazała „globalną dewaluację”, a dokładniej „stygmatyzację” broni jądrowej. Jak podkreśliła, ten kluczowy proces dopiero się zaczyna. Jednocześnie, jakkolwiek sama będąc osobą niereligijną, Beatrice Fihn zwróciła się do papieża Franciszka z prośbą o wezwanie wiernych do modlitwy o rozbrojenie nuklearne¹.

Podczas konferencji wielokrotnie podkreślano, że choć idea całkowitego rozbrojenia nuklearnego wydaje się z obecnej perspektywy ideą nierealistyczną, a wręcz utopijną, dyskusja

¹ Papież Franciszek odniósł się do prośby w dniu 10 grudnia 2017, kiedy obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka, a ICAN odbierała w Oslo Pokojową Nagrodę Nobla [O'Connell 2017].

na ten temat oraz wzmoczony wysiłek podejmowany na poziomie wielu aktorów nie jest jedynie jedną z wielu opcji, ale bezwzględną koniecznością. Wskazywano jednocześnie, że doświadczenia z przeszłości, takie jak przyjęcie zakazu min przeciwpiechotnych, co było efektem wspólnego zaangażowania wielu aktorów, w tym w szczególności różnych podmiotów społeczeństwa obywatelskiego, należy uznać za „znak nadziei” wskazujący, że to, co może wydawać niemożliwym dziś, okaże się możliwym w przyszłości. Jednocześnie, jak zauważył w swoim wystąpieniu podsumowującym konferencję dr Stephen Colecchi, trzeba mieć na uwadze fakt, że we współczesnym świecie „wszystko jest powiązane i wzajemne” oraz „wszyscy są powiązani”. Ten wymiar wzajemnego powiązania dotyczy nie tylko teraźniejszości, ale również teraźniejszości i przyszłości. Zmiana obowiązującej dzisiaj perspektywy odstraszenia na perspektywę rozbrojenia będzie zatem rzutować nie tylko na współczesne, ale i na przyszłe pokolenia. Ta zmiana jest uzależniona od wspólnego wysiłku ludzi dobrej woli, którzy włączą się w budowanie pokoju opartego na relacjach, ponieważ „prawdziwy pokój jest zbudowany na relacjach, a nie na zbrojeniach, a już z pewnością nie na broni nuklearnej” [Colecchi 2017]. Broń nuklearna tworzy klimat strachu i zmniejsza znaczenie zaufania potrzebnego do budowania relacji. Jak zauważył dr Colecchi, środki marnowane na zbrojenia nuklearne powinny zostać zainwestowane w globalny fundusz przeznaczony na promowanie integralnego rozwoju ludzkiego.

Aby zrealizować uniwersalny cel, jakim jest świat bez broni nuklearnej, konieczna jest współpraca między Kościołem, wspólnotami religijnymi, społeczeństwem obywatelskim, organizacjami międzynarodowymi i rządami. To zadanie wymaga czasu, a proces będzie długotrwały, ale jest to zadanie pilne. Integralne rozbrojenie będzie oznaczać połączenie dobra wspólnego każdego narodu z powszechnym dobrem wspólnym. Będzie ono również oznaczać odwołanie się idealizmu i realizmu, które choć zderzają się ze sobą, są niezbędne do osiągnięcia tego celu.

Joanna Kulska – politolog, dr, adiunkt Uniwersytetu Opolskiego, dyrektor programu Europa Master. Zainteresowania naukowe: międzynarodowe stosunki kulturalne, pojednanie we współczesnych stosunkach międzynarodowych, rola religii i proces sekularyzacji we współczesnym świecie, modele współpracy państwo–kościół. Opublikowała m.in.: *Oblicza pojednania. Faces of Reconciliation* (red., Opole 2016), *Stolica Apostolska w międzynarodowych stosunkach kulturalnych od Jana XXIII do Jana Pawła II* (Opole 2006).

Bibliografia:

- Colecchi S. M. (2017), *Perspectives for a World Free from Nuclear Weapons and for the Integral Disarmament. Towards preliminary conclusions*, Vatican, November 11, 2017, archiwum autorki.
- Dicastery for Promoting Integral Human Development, 2017, *Concept Note for the Conference "Perspectives for a World Free from Nuclear Weapons and for Integral Disarmament"*, Program.
- Franciszek (2017), *Address of His Holiness Pope Francis to Participants in the International Symposium "Perspectives for a World Free of Nuclear Weapons and for Integral Disarmament"*, http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/november/documents/papa-francesco_20171110_convegno-disarmointegrale.html (dostęp: 20.11.2017)
- O'Connell G. (2017), Nuclear disarmament now a 'moral imperative' as Pope Francis rejects deterrence, <https://www.americamagazine.org/politics-society/2017/11/13/nuclear-disarmament-now-moral-imperative-pope-francis-rejects> (dostęp: 20.11.2017)
- Parolin P. kard. (2017), *Perspectives for a World Free from Nuclear Weapons and for Integral Disarmament*, Vatican, November 10, 2017, archiwum autorki.
- Turkson P. kard. (2017), *Perspectives for a World Free from Nuclear Weapons and for Integral Disarmament, Welcome Greetings*, Vatican, November 10, 2017, archiwum autorki